PHẠM PHÚ MINH – PHẠM XUÂN ĐÀI

MỘT ĐỜI GẮN BÓ VỚI CHỮ NGHĨA VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

V.N.

Nhà văn, nhà báo
Phạm Phú Minh – Phạm Xuân Đài

Trong những cơ duyên gặp gỡ trong đời, anh Phạm Phú Minh – Phạm Xuân Đài là một khuôn mặt mà tôi có may mắn được biết đến không chỉ qua sách báo, mà còn qua một mối giao tình kéo dài từ công việc chữ nghĩa đến tình đồng hương.

Tôi quen anh Phạm Phú Minh qua công việc số hóa tài liệu cho một số anh chị cộng tác với anh. Từ công việc tưởng như thuần túy kỹ thuật ấy, tôi dần có dịp bước vào một thế giới mà anh đã dành phần lớn đời mình để xây dựng: thế giới của sách, báo, tạp chí, những người viết và những ký ức văn hóa của một thế hệ.

Xét về tuổi tác và nguồn gốc, anh thuộc hàng cha chú của tôi. Anh lại là người đồng hương, thân thiết với các bác và với ba tôi từ thuở nhỏ. Thế nhưng trong môi trường văn chương, sách vở, anh không câu nệ chuyện tuổi tác hay cách xưng hô. Anh có một quan niệm mà tôi rất quý: trong văn chương, mọi người chỉ là những người đi trước và đi sau trên cùng một con đường. Chính vì vậy, khoảng cách giữa một người làm báo kỳ cựu như anh và một người đến với sách vở từ một công việc rất khác như tôi dần trở nên tự nhiên và gần gũi.

Tất nhiên, sự gần gũi ấy không phải lúc nào cũng hoàn toàn êm đềm. Anh đôi khi không bằng lòng với cái tật "bép xép", nói nhiều của tôi và không ngần ngại la rầy. Nhưng cũng chính trong những lần ấy, tôi nhận ra ở anh sự thẳng thắn của một người đàn anh và sự nghiêm khắc của một người thực sự quan tâm đến người trẻ hơn mình.

Một kỷ niệm đặc biệt gắn liền với mối giao tình ấy là việc anh giới thiệu tôi với nhóm Văn Học, để tôi tham gia công việc số hóa tạp chí Văn Học của cố nhà văn Nguyễn Mộng Giác. Công việc này về sau đã mở ra một mối duyên văn chương khác rất quan trọng trong đời tôi. Năm 2015, trong khi giúp nhóm *Dream Team* số hóa tạp chí *Văn Học*, tôi được chị Phạm Thị Lệ Hương giới thiệu với Giáo sư Trần Huy Bích. Và thật thú vị, anh Trần Huy Bích lại trở thành người thường lên tiếng bênh vực cho tôi mỗi khi anh Phạm Phú Minh "la rầy".

Nhìn lại, tôi thấy những mối giao tình ấy giống như những nhánh nhỏ của cùng một dòng sông: từ Phạm Phú Minh đến nhóm Văn Học, từ nhóm Văn Học đến Nguyễn Mộng Giác, rồi từ đó đến Trần Huy Bích. Tất cả đều bắt đầu từ một công việc rất giản dị: giữ lại những trang sách cũ bằng phương tiện của thời đại mới.

Vì vậy, khi viết về Phạm Phú Minh – Phạm Xuân Đài, tôi không chỉ viết về một nhà báo, nhà văn hay một chủ bút nổi tiếng trong cộng đồng người Việt Nam tại Nam California. Tôi viết về một người đàn anh mà tôi đã có cơ duyên gặp gỡ trong một hoàn cảnh rất riêng: gặp nhau từ công việc số hóa sách báo, rồi dần dần gặp nhau trong tình yêu đối với chữ nghĩa và văn hóa Việt Nam.

Trong đời sống văn học nghệ thuật của người Việt Nam tại hải ngoại, nhất là tại Nam California, có những người nổi tiếng vì tác phẩm; có những người được biết đến vì nghề nghiệp; lại có những người tuy không ồn ào xuất hiện trước công chúng nhưng ảnh hưởng của họ lan tỏa qua hàng chục năm hoạt động văn hóa. Phạm Phú Minh, với bút hiệu *Phạm Xuân Đài*, thuộc về lớp người thứ ba ấy.

Ông vừa là nhà báo, nhà văn, nhà biên tập, nhà xuất bản, vừa là một người hoạt động văn hóa bền bỉ. Trong nhiều thập niên, ông đã đứng sau hoặc bên cạnh rất nhiều sinh hoạt văn học của cộng đồng Việt Nam hải ngoại: từ tạp chí *Thế Kỷ 21*, Nhà xuất bản Thế Kỷ, đến trang mạng *Diễn Đàn Thế Kỷ*. Qua những phương tiện ấy, ông đã tạo ra một không gian để các nhà văn, nhà thơ, học giả và những người viết ở nhiều nơi có thể gặp nhau bằng chữ nghĩa.

Nếu *Hà Nội Trong Mắt Tôi* đem đến chân dung một Phạm Xuân Đài của ký ức, quê hương và những suy tư sau một chuyến trở về Hà Nội, thì *Đi, Đọc và Viết* cho thấy một con người đã đi qua nhiều thập niên, nhiều miền đất và nhiều lớp văn hóa, để cuối cùng trở về với ba hoạt động căn bản của đời sống tinh thần: đi, đọc và viết. Hai cuốn sách, cách nhau hơn một phần tư thế kỷ, cũng có thể xem như hai dấu mốc tiêu biểu trong hành trình văn chương của ông. *Đi, Đọc và Viết* gồm 404 trang, do Văn Học Press xuất bản năm 2020, với ba phần chính: *du ký, giới thiệu tác phẩm – tác giả và tạp bút*.

... Một người con của đất Quảng

Phạm Phú Minh sinh năm 1940, quê ở làng Đông Bàn, Điện Bàn, Quảng Nam. Ông xuất thân trong một gia đình có truyền thống Nho học và gắn bó sâu đậm với lịch sử văn hóa Quảng Nam.

Đặc biệt, ông là hậu duệ của Phạm Phú Thứ (1820–1883), vị đại thần triều Nguyễn, một trong những nhân vật trí thức nổi bật của thế kỷ XIX, từng tham gia sứ bộ Phan Thanh Giản sang Pháp và Tây Ban Nha năm 1863–1864. Trong Một cuộc phỏng vấn với Da Màu, khi ông được hỏi trực tiếp về mối liên hệ giữa họ Phạm Phú của ông và nhân vật lịch sử Phạm Phú Thứ, ông xác nhận mình là "cháu cố trực hệ (ba đời)" của Phạm Phú Thứ. Ông cũng kể lại những kỷ niệm tuổi nhỏ tại nhà thờ họ Phạm Phú ở Đông Bàn, nơi còn lưu giữ nhiều hoành phi, câu đối của tiền nhân.

Chi tiết ấy có ý nghĩa hơn một sự xác nhận về dòng họ. Đọc những trang viết của Phạm Xuân Đài, người ta thường bắt gặp một mối quan tâm đặc biệt đối với *quê hương, lịch sử, ký ức và văn hóa Việt Nam*. Có thể nói cái bóng của truyền thống gia đình và vùng đất Quảng Nam đã góp phần hình thành nơi ông một thái độ trân trọng đối với chữ nghĩa và di sản văn hóa dân tộc.

Ông theo học trung học tại Trần Quý Cáp ở Hội An, sau đó vào Sài Gòn học tại Trương Vĩnh Ký và Chu Văn An. Ông tiếp tục học Đại học Văn khoa Sài Gòn và Đại học Sư phạm Đà Lạt, ban Triết học, tốt nghiệp Sư phạm năm 1964.

Những năm đầu đời, ông đi dạy học và tham gia các hoạt động thanh niên. Từ năm 1966, ông làm việc trong Chương trình Phát triển Sinh hoạt Thanh niên Học đường thuộc Bộ Giáo dục; đến năm 1973, ông được biệt phái sang Phủ Tổng Ủy Dân vận.

Như vậy, trước khi trở thành một nhà báo và nhà hoạt động văn hóa được nhiều người biết đến, Phạm Phú Minh đã có một quá trình học thuật và hoạt động xã hội khá dài.

... Những năm tháng sau 1975

Biến cố năm 1975 đã làm thay đổi hoàn toàn cuộc đời ông.

Sau ngày miền Nam thay đổi chế độ, Phạm Phú Minh phải đi học tập cải tạo. Theo các tư liệu tiểu sử, ông lần lượt trải qua các trại Long Thành, Thanh Cẩm ở Thanh Hóa và Xuân Lộc, kéo dài từ năm 1975 đến năm 1988. Ông ra khỏi trại cải tạo sau mười ba năm.

Đây là một khoảng thời gian dài trong đời người. Nhưng chính trong những năm tháng đầy thử thách ấy, một phần quan trọng của con người viết văn Phạm Xuân Đài đã được hình thành.

Năm 1989, sau khi được tự do, ông có dịp ra Hà Nội thăm người thân. Chuyến đi kéo dài khoảng một tháng. Sau khi trở về Sài Gòn, ông viết lại những điều mắt thấy tai nghe trong chuyến đi. Chuyến đi ấy trở thành chất

liệu cho tác phẩm sau này được biết đến rộng rãi nhất của ông.

Điều đáng chú ý là bản thảo *Hà Nội Trong Mắt Tôi* ban đầu không mang tên tác giả Phạm Xuân Đài.

Ông viết bài dưới hình thức một lá thư kể cho bạn bè về chuyến đi Hà Nội. Vì tình hình trong nước lúc ấy còn hết sức nhạy cảm, ông phải nhờ một người từ Mỹ về Việt Nam mang bản thảo ra ngoài. Bài viết được chuyển đến Lê Đình Điểu ở Hoa Kỳ và sau đó được đăng trên báo Xuân *Người Việt* năm 1990**,** tức Xuân Canh Ngọ. Chính Lê Đình Điểu đặt tựa đề *Hà Nội Trong Mắt Tôi*.

Còn cái tên *Phạm Xuân Đài* vốn là tên con gái ông đang sống tại Paris, được ông mượn làm bút hiệu cho bài viết. Không ngờ cái tên ấy về sau trở thành bút hiệu chính thức của nhà văn.

Đó là một câu chuyện rất đặc biệt trong lịch sử văn chương Việt Nam hải ngoại: một bút hiệu xuất hiện vì nhu cầu bảo vệ người viết trong hoàn cảnh nguy hiểm, rồi dần dần trở thành một tên tuổi văn học độc lập.

... Hà Nội Trong Mắt Tôi – tác phẩm mở đầu cho Phạm Xuân Đài

Hà Nội Trong Mắt Tôi được Nhà xuất bản Thế Kỷ xuất bản năm 1994. (Thư mục *Open Library* ghi nhận ấn bản năm 1994, nhà xuất bản Thế Kỷ, Westminster, California, 185 trang).

Tác phẩm thường được xếp vào thể loại tùy bút, nhưng thực ra nó nằm ở vùng giao thoa giữa tùy bút, ký sự và phiếm luận.

Điều làm nên sức hấp dẫn của cuốn sách không chỉ là việc tác giả kể về Hà Nội, mà còn ở *cái nhìn của một người miền Nam trở lại miền Bắc sau nhiều năm xa cách và sau những biến động khủng khiếp của lịch sử.*

Phạm Xuân Đài không nhìn Hà Nội bằng con mắt của một du khách thông thường. Hà Nội trong ông vừa là một thành phố cụ thể, vừa là một miền ký ức, một phần của đất nước mà ông muốn tìm hiểu và đối thoại.

Nhà phê bình Du Tử Lê từng nhận xét rằng qua *Hà Nội Trong Mắt Tôi*, người đọc có thể nhận ra một tấm lòng tha thiết muốn tìm về nguồn gốc và bản chất dân tộc.

Đó cũng là một nét quan trọng trong văn chương Phạm Xuân Đài: *ông viết về đất nước không phải chỉ để mô tả đất nước, mà để tìm hiểu con người Việt Nam và chính mình trong dòng lịch sử ấy.*

... Từ Phạm Phú Minh đến chủ bút *Thế Kỷ 21*

Cuối năm 1992, Phạm Phú Minh sang Hoa Kỳ theo diện HO và định cư tại Nam California. Những người bạn cũ của ông, trong đó có Đỗ Ngọc Yến và Lê Đình Điểu, lúc ấy đang hoạt động trong hệ thống báo chí *Người Việt*, đã đưa ông vào công việc báo chí.

Đây có lẽ là bước ngoặt quan trọng nhất trong cuộc đời nghề nghiệp của ông.

Tạp chí *Thế Kỷ 21* khi ấy là một tạp chí văn học, văn hóa và tư tưởng có ảnh hưởng đáng kể trong cộng đồng người Việt hải ngoại. Phạm Phú Minh lần lượt đảm nhiệm các chức vụ thư ký tòa soạn, chủ nhiệm và chủ bút; đặc biệt, ông giữ vai trò chủ bút trong một thời gian dài, từ thập niên 1990 đến năm 2007.

Chính trong thời gian này, năng lực của ông trong nghề báo được phát huy đầy đủ nhất.

Ông từng tự nhận rằng nghề chính của mình rốt cuộc là *nghề làm báo*, dù được đào tạo để làm thầy giáo. Theo lời ông, phần lớn năng lực của mình đã dồn vào nghề báo.

Nhưng nếu chỉ gọi Phạm Phú Minh là một "nhà báo" thì có lẽ chưa đủ.

Ông là một *người làm báo theo nghĩa văn hóa*.

Ông không chỉ viết bài. Ông tìm người viết, đọc bản thảo, chọn bài, khuyến khích người viết trẻ, nối kết những người cầm bút ở nhiều nơi và tạo cơ hội để họ đến với độc giả.

Một nhận xét rất đáng chú ý của Phạm Phú Minh cho rằng thành công lớn nhất của ông trong những năm làm *Thế Kỷ 21* là xây dựng được một mạng lưới cộng tác viên rộng lớn trên khắp thế giới. Chính ông Phạm Phú Minh cũng từng nói đây là điều ông xem là "cái được lớn nhất" trong cuộc đời mình.

... Một "người đỡ đầu" cho nhiều cây bút

Một trong những đóng góp đáng kể nhất của Phạm Phú Minh là vai trò của ông đối với những người cầm bút.

Có những nhà văn, nhà thơ đã thành danh trước năm 1975 cộng tác với *Thế Kỷ 21*. Cũng có những cây bút trẻ từ Việt Nam hoặc từ các quốc gia khác tìm đến tờ báo này và lần đầu tiên được giới thiệu với độc giả hải ngoại.

Nhà văn Nguyễn Tường Thiết (con trai nhà văn Nhất Linh) từng kể rằng sau khi ông gửi bài *Cây bàng lá đỏ* cho *Thế Kỷ 21*, Phạm Phú Minh đã gọi điện ngay để khen bài viết. Bài được đăng trong số Xuân Quý Mùi (số 185) vào tháng 1 năm 2003, và trở thành một bước ngoặt trong đời viết của Nguyễn Tường Thiết. Về sau, ông xuất bản các tác phẩm như *Nhất Linh Cha Tôi*, *Mùa Hạ Năm Ấy* và *Căn Nhà An Đông của Mẹ Tôi*. Ông thẳng thắn nhìn nhận rằng nếu không có Phạm Phú Minh và *Thế Kỷ 21*, có thể ông đã không trở thành nhà văn theo đúng nghĩa.

Câu chuyện ấy cho thấy một phương diện đặc biệt của Phạm Phú Minh: *ông không chỉ viết mà còn làm cho người khác viết được và được đọc.*

Trong văn học, công việc ấy đôi khi âm thầm hơn việc sáng tác, nhưng ảnh hưởng có thể lâu dài hơn.

Tại buổi Hội thảo Văn Học Miền Nam (Quận Cam, California, ngày 6 & 7 tháng 12/2014)
(từ trái sang phải): *Trần Doãn Nho, Bùi Vĩnh Phúc, Nguyễn Hoàng Nam, chị Nguyễn Đức Tùng, Nguyễn Hưng Quốc, Nguyễn Đức Tùng, Phạm Phú Minh, Phùng Nguyễn*

... Từ *Thế Kỷ 21* đến *Diễn Đàn Thế Kỷ*

Sau một thời gian dài gắn bó với báo in, Phạm Phú Minh bước sang một giai đoạn mới cùng sự phát triển của Internet.

Từ khoảng năm 2010, ông đảm nhiệm vai trò chủ bút *Diễn Đàn Thế Kỷ*, một diễn đàn trực tuyến tiếp nối phần nào tinh thần văn hóa của *Thế Kỷ 21*.

Nếu *Thế Kỷ 21* là một tạp chí của thời đại báo in, thì *Diễn Đàn Thế Kỷ* là bước chuyển sang thời đại kỹ thuật số.

Nhưng phương tiện thay đổi, còn điều cốt lõi không thay đổi: *đưa chữ nghĩa, tư tưởng, văn hóa và ký ức Việt Nam đến với người đọc.*

Trong những năm hoạt động với *Diễn Đàn Thế Kỷ*, ông tiếp tục giới thiệu nhiều tác giả, tác phẩm và vấn đề văn hóa, văn học, lịch sử. Ông cũng tiếp tục công việc xuất bản. Chẳng hạn, năm 2011, dù *Thế Kỷ 21* đã chấm dứt, ông vẫn đứng ra xuất bản *Xe Lên Xe Xuống* của Nguyễn Bình Phương, dù phải tự bỏ tiền để in sách.

Điều đó cho thấy đối với Phạm Phú Minh, làm văn hóa không đơn thuần là một nghề kiếm sống. Nó gần như đã trở thành một *lẽ sống.*

... Người làm văn hóa và di sản văn học miền Nam

Một phương diện khác trong sự nghiệp của Phạm Phú Minh là công việc gìn giữ ký ức văn học miền Nam trước năm 1975.

Ông tham gia tổ chức các sinh hoạt về *Tự Lực Văn Đoàn*, *Phong Hóa – Ngày Nay*, và những cuộc *hội thảo về văn học miền Nam 1954–1975*. Ông cũng quan tâm đến lịch sử xuất bản, báo chí và vấn đề kiểm duyệt sách báo ở miền Nam trước 1975.

Đây là công việc đặc biệt có ý nghĩa đối với một thế hệ đã trải qua chiến tranh và di tản.

Bởi vì khi một cộng đồng mất quê hương, điều đầu tiên có nguy cơ mất theo không phải chỉ là đất đai, nhà cửa, mà còn là **ký ức**.

Sách, báo, văn chương và những người từng làm nên đời sống tinh thần của một thời đại chính là những mảnh ghép giúp cộng đồng ấy nhớ mình đã từng là ai.

Trong công việc ấy, Phạm Phú Minh đã đóng vai trò của một người **lưu giữ ký ức văn hóa**.

... Đi, Đọc và Viết: chân dung một người đọc

Năm 2020, Phạm Xuân Đài xuất bản *Đi, Đọc và Viết*, một tuyển tập gồm du ký, tùy bút và tạp bút, dày 404 trang.

Nếu *Hà Nội Trong Mắt Tôi* là một tác phẩm được viết từ một chuyến đi đặc biệt về Hà Nội, thì *Đi, Đọc và Viết* mở rộng tầm nhìn ra nhiều vùng đất và nhiều nền văn hóa khác nhau.

Trong sách có những bài về các chuyến đi đến Tây phương, Nga, Trung Hoa, Hòa Lan và nhiều nơi khác. Nhưng những chuyến đi ấy không chỉ nhằm ghi lại cảnh vật.

Đối với Phạm Xuân Đài*, đi cũng là đọc,* và *đọc cũng là một hình thức lên đường*.

Nhà phê bình Lê Hữu nhận xét rằng những chuyến đi trong *Đi, Đọc và Viết* hấp dẫn bởi chúng không chỉ là những chuyến tham quan mà còn là những cuộc trở về với ký ức.

Đó cũng chính là điểm gặp nhau giữa nhà báo Phạm Phú Minh và nhà văn Phạm Xuân Đài.

Một người quan sát thế giới bằng con mắt của nhà báo; một người ghi lại thế giới bằng tâm hồn của nhà văn.

Hai cái tên thực ra là *hai phương diện của cùng một con người.*

Một phong cách viết điềm đạm

Có lẽ điều làm nên nét riêng của Phạm Xuân Đài không phải là những câu văn quá cầu kỳ hay những tuyên ngôn lớn lao.

Đó là một lối viết *điềm đạm, quan sát kỹ, giàu suy tưởng nhưng không lên giọng*.

Người từng tiếp xúc với ông thường nhắc đến sự nhẹ nhàng, lịch thiệp, ít nói và khả năng lắng nghe. Nhà văn Phạm Xuân Đài từng nhận xét Phạm Phú Minh là người có dáng vẻ điềm tĩnh, nói chuyện nhỏ nhẹ, thường lắng nghe nhiều hơn nói; nhưng khi phát biểu thì đi thẳng vào vấn đề và có chiều sâu.

Có lẽ phong cách sống ấy cũng ảnh hưởng đến phong cách làm báo của ông.

Một chủ bút không nhất thiết phải là người nói nhiều nhất trong tòa soạn. Đôi khi, người chủ bút giỏi nhất lại là người *biết lắng nghe nhiều nhất, đọc nhiều nhất và nhìn thấy giá trị ở những người khác.*

... Phạm Phú Minh – một "nhà văn hóa"

Có người gọi ông là nhà báo. Có người gọi ông là nhà văn. Có người gọi ông là nhà xuất bản, nhà biên tập hay người tổ chức văn hóa.

Nhưng có lẽ danh xưng thích hợp nhất lại là *nhà văn hóa.*

Bởi vì suốt cuộc đời mình, ông đứng ở chỗ giao nhau của rất nhiều hoạt động: báo chí, văn chương, xuất bản, nghiên cứu, hội thảo, bảo tồn di sản và kết nối người Việt cầm bút.

Một người bạn văn của ông từng đặt câu hỏi rất thú vị: không biết nên gọi Phạm Phú Minh là nhà văn, nhà báo, nhà tổ chức, nhà văn hóa, nhà điểm sách hay nhà xuất bản.

Câu hỏi ấy có lẽ không cần một câu trả lời duy nhất.

Bởi Phạm Phú Minh chính là một trong những trường hợp mà *nghề nghiệp và hoạt động văn hóa hòa vào nhau*, đến mức khó tách riêng từng danh xưng.

... Hai cái tên, một con người

Phạm Phú Minh và Phạm Xuân Đài thoạt nhìn giống như hai nhân vật. **Phạm Phú Minh** là nhà báo, chủ bút, biên tập viên, nhà xuất bản, người tổ chức hoạt động văn hóa. **Phạm Xuân Đài** là nhà văn, tác giả của *Hà Nội Trong Mắt Tôi* và *Đi, Đọc và Viết*, người viết tùy bút, du

ký và những trang văn giàu chất suy tưởng. Nhưng thật ra đó là hai dòng chảy của cùng một đời người.

Nếu Phạm Phú Minh là người *giữ gìn và mở đường cho chữ nghĩa của người khác*, thì Phạm Xuân Đài là người *ghi lại những gì ông nhìn thấy, đọc được và cảm nhận trong hành trình của chính mình.*

Một bên là công việc hướng ra cộng đồng. Một bên là tiếng nói hướng vào nội tâm.

Một bên là tòa soạn. Một bên là trang sách.

Và cả hai cuối cùng gặp nhau ở một điểm*: tình yêu đối với văn hóa Việt Nam.*

... Một đời người đi qua nhiều biến động

Nhìn lại cuộc đời Phạm Phú Minh, có thể thấy một đường dây khá rõ.

Từ Đông Bàn, Quảng Nam đến Hội An, Sài Gòn và Đà Lạt.

Từ nghề dạy học và hoạt động thanh niên đến những năm tháng tù cải tạo.

Từ Hà Nội năm 1989 đến California năm 1992.

Từ *Hà Nội Trong Mắt Tôi* đến *Thế Kỷ 21*.

Từ báo in đến *Diễn Đàn Thế Kỷ*.

Từ một người viết trở thành một người làm báo, rồi từ một người làm báo trở thành một người làm văn hóa.

Con đường ấy trải qua nhiều khúc quanh của lịch sử Việt Nam hiện đại. Nhưng điều đáng quý là sau mỗi biến động, ông vẫn trở lại với *sách, báo và chữ nghĩa*. Có lẽ đó chính là điều đáng nói nhất về Phạm Phú Minh.

Ông không chọn cách đứng giữa ánh đèn để nói về mình. Ông chọn ngồi phía sau một tờ báo, đọc bản thảo, sửa bài, tìm người viết, giới thiệu sách, tổ chức hội thảo và giữ cho một dòng văn hóa tiếp tục chảy.

Và khi ông cầm bút với tên Phạm Xuân Đài, người đọc lại thấy một con người khác: trầm tĩnh hơn, riêng tư hơn, nhiều hồi ức hơn; một người đi qua những thành phố, những nền văn hóa và những lớp thời gian, rồi trở về kể lại cho người đọc bằng một giọng văn nhẹ nhàng.

Đó là lý do vì sao hai cái tên Phạm Phú Minh – Phạm Xuân Đài có thể được xem như hai mặt của một hành trình: *một đời làm báo để giữ chữ nghĩa cho cộng đồng, và một đời viết để giữ lại những gì thời gian có thể làm mất*.

Nhìn lại cuộc đời Phạm Phú Minh – Phạm Xuân Đài, điều để lại trong tôi không chỉ là những mốc thời gian, những tờ báo, những cuốn sách hay những vai trò mà anh đã đảm nhận. Điều đáng nhớ hơn là con người đứng phía sau những công việc ấy.

Tôi quen anh từ một công việc rất nhỏ: giúp số hóa tài liệu cho những người cộng tác với anh. Nhưng chính từ

những trang tài liệu cũ ấy, tôi hiểu thêm về một thế hệ đã dành cả đời để gìn giữ chữ nghĩa Việt Nam. Anh đã giới thiệu tôi với nhóm Văn Học, để tôi có cơ hội góp một phần nhỏ vào việc số hóa tạp chí Văn Học của Nguyễn Mộng Giác. Và cũng từ công việc ấy, năm 2015, tôi được chị Phạm Thị Lệ Hương giới thiệu với GS Trần Huy Bích.

Có một điều khá thú vị trong mối quan hệ giữa tôi với anh Phạm Phú Minh. Ngoài đời, anh là hàng cha chú của tôi, lại là đồng hương và từng thân thiết với các bác và ba tôi. Nhưng bước vào thế giới văn chương, anh không tạo khoảng cách. Anh coi người viết chỉ là những người đi trước hay đi sau trên cùng một con đường. Chính quan niệm ấy làm cho sự giao tiếp giữa chúng tôi trở nên tự nhiên, dù đôi khi anh vẫn phải "la rầy" tôi vì cái tật nói nhiều, "bép xép".

May mắn là trong những lúc như thế, tôi thường có một "luật sư" rất đặc biệt: GS Trần Huy Bích. Anh Bích thường lên tiếng bênh vực tôi, khiến những trận "la rầy" của anh Phạm Phú Minh đôi khi trở thành những câu chuyện vui mà tôi nhớ mãi.

Nhưng đằng sau những chuyện vui ấy là một điều nghiêm túc hơn. Tôi nhận ra rằng tình bạn văn chương không nhất thiết bắt đầu từ việc cùng viết một cuốn sách. Nó có thể bắt đầu từ việc cùng giữ một số báo cũ, cùng quét một trang sách, cùng phục hồi một bài viết đã ngả màu thời gian. Và đôi khi, chính những công việc tưởng như âm thầm ấy lại nối những con người ở những thế hệ khác nhau lại với nhau.

Phạm Phú Minh đã dành một phần rất lớn cuộc đời để làm công việc ấy: tìm kiếm, gìn giữ, giới thiệu và nối kết. Ông không chỉ viết những trang của mình mà còn mở đường cho rất nhiều trang viết của người khác. Đó có lẽ là một trong những di sản quý giá nhất của một người làm báo và làm văn hóa.

Còn đối với riêng tôi, mối giao tình với anh là một phần nhỏ bé nhưng rất đáng quý trong hành trình đến với sách vở. Tôi đến với anh từ những tập tài liệu cần được số hóa; nhưng sau những trang giấy được chuyển thành những tập tin điện tử, tôi lại tìm thấy những con người, những tình bạn và những câu chuyện văn chương mà nếu không có anh, có lẽ tôi đã không có cơ hội gặp gỡ.

Và có lẽ đó cũng chính là ý nghĩa đẹp nhất của việc đi, đọc và viết: đi để gặp người, đọc để hiểu người, rồi viết để giữ lại những cuộc gặp gỡ ấy cho mai sau.

Đối với tôi, Phạm Phú Minh – Phạm Xuân Đài không chỉ là một tên tuổi của báo chí và văn chương Việt Nam hải ngoại. Anh còn là một người đồng hương, một người đàn anh và một người đã vô tình mở cho tôi một cánh cửa bước sâu hơn vào thế giới sách vở.

Một cánh cửa bắt đầu từ những trang Văn Học cũ.

Và từ những trang sách ấy, những mối giao tình vẫn còn tiếp tục.

PHỤ LỤC

NIÊN BIỂU

Năm Sự kiện

1940 Sinh tại Đông Bàn, Điện Bàn, Quảng Nam.

1955–1956 Học Trần Quý Cáp, Hội An; làm tờ Đoàn Kết bằng ronéo.

1957–1959 Học Petrus Ký; tham gia hoạt động báo chí học đường.

1959–1960 Học Chu Văn An; bài Một Ngày Chủ Nhật được đăng trên báo Xuân.

1964 Tốt nghiệp Đại học Sư phạm, ban Triết học, Viện Đại học Đà Lạt.

1966 Làm việc tại Chương trình Phát triển Sinh hoạt Thanh niên Học đường, Bộ Giáo dục.

1973 Biệt phái sang Phủ Tổng Ủy Dân vận.

1975–1988 Học tập cải tạo tại Long Thành, Thanh Cẩm và Xuân Lộc.

1988 Ra khỏi trại cải tạo.

1989 Đi Hà Nội; viết bản thảo Hà Nội Trong Mắt Tôi.

1990 *Hà Nội Trong Mắt Tôi* đăng trên báo Xuân Người Việt dưới bút hiệu Phạm Xuân Đài.

1992 Đến Hoa Kỳ theo diện HO, tháng 11.

1993–2007 Làm việc với Thế Kỷ 21, lần lượt ở các vai trò Thư ký Tòa soạn, Chủ nhiệm và Chủ bút.

1994 Hà Nội Trong Mắt Tôi được Thế Kỷ xuất bản tại Westminster, California.

7/2010 *Diễn Đàn Thế Kỷ* được thành lập; Phạm Phú Minh phụ trách.

2011 *Xe Lên Xe Xuống* của Nguyễn Bình Phương được Phạm Phú Minh xuất bản qua *Diễn Đàn Thế Kỷ*.

2013 Diễn Đàn Thế Kỷ tham gia tổ chức *Triển lãm và hội thảo về Tự Lực Văn Đoàn*.

2020 Văn Học Press xuất bản *Đi, Đọc và Viết*, 404 trang.

11/2024 *Diễn Đàn Thế Kỷ* chuyển sang giai đoạn điều hành mới; theo tư liệu năm 2026, Phạm Phú Minh chuyển giao trang cho Song Chi.

6/2025 *Diễn Đàn Thế Kỷ* đóng cửa, theo tư liệu tổng kết năm 2026.

TÀI LIỆU THAM KHẢO CHÍNH

1. Phạm Phú Minh: Làm báo: nghề và nghiệp
https://phamxuandai.blogspot.com/2023/10/pham-phu-minh-lam-bao-nghe-va-nghiep.html

2. Trò chuyện với nhà văn Phạm Phú Minh – phần 1
https://damau.org/44490/tro-chuyen-voi-nha-van-pham-phu-minh-phan-1
Trò chuyện với nhà văn Phạm Phú Minh – phần 2
https://damau.org/en/44505/tro-chuyen-voi-nha-van-pham-phu-minh-phan-2

3. Hồ sơ Phạm Phú Minh tại Hội thảo Văn học miền Nam
https://vietbao.com/a230413/hoi-thao-van-hoc-mien-nam-2-ngay-6-va-7-thang-12-2014

4. Diễn Đàn Thế Kỷ
https://diendantheky.net/ (link không hoạt động từ 6/2025)

5. Thư mục Hà Nội Trong Mắt Tôi – Open Library
https://openlibrary.org/books/OL1131106M/Ha%CC%80_No%CC%A3%CC%82i_trong_ma%CC%81%CC%86t_to%CC%82i

6. Phạm Xuân Đài – Hà Nội Trong Mắt Tôi
https://uyennguyen.net/2015/11/24/pham-xuan-dai-ha-noi-trong-mat-toi/

7. Giới thiệu Đi, Đọc và Viết – Da Màu
https://damau.org/65757/pham-xun-di-di-doc-v-viet

8. RFA – Xe Lên Xe Xuống của Nguyễn Bình Phương
https://www.rfa.org/vietnamese/news/programs/LiteratureAndArts/novel-xe-len-xe-xuong-of-ng-b-p-04232012095547.html

9. Tự Lực Văn Đoàn và Nỗ Lực Đổi Mới Toàn Diện Xã Hội VN
https://vietbao.com/p126a206352/tu-luc-van-doan-va-no-luc-doi-moi-toan-dien-xa-hoi-vn